

Γιαννικοπούλου, Α. & Σακελλάκη, Κ. (2011). Ομοφυλόφιλος γονιός στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο; Δεν υπάρχει!!!! Κείμενα, 14, 1-17.

Ομοφυλόφιλος γονιός σε εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο; Δεν υπάρχει!!!!

Αγγελική Γιαννικοπούλου,
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
ΤΕΑΠΗ, ΕΚΠΑ

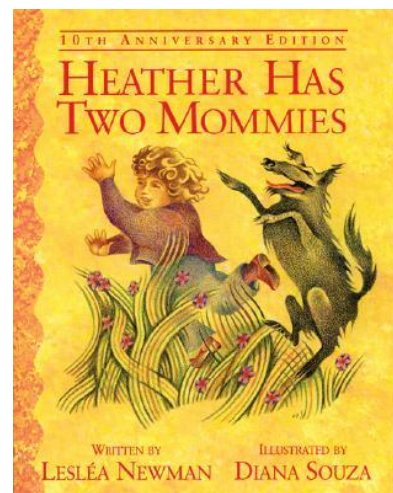
Κοκονίτσα Σακελλάκη,
Νηπιαγωγός

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στις μέρες μας και καθώς η μορφή της οικογένειας αλλάζει, αρχίζουν να εμφανίζονται διεθνώς, ακόμη και στο εικονογραφημένο βιβλίο για μικρά παιδιά, ομόφυλοι γονείς. Η νέα αυτή μορφή οικογένειας φαίνεται να αποτελεί 'σημείο των καιρών', ειδικότερα μετά τη νομιμοποίηση των γάμων μεταξύ ομοφυλόφιλων σε πολλά κράτη και πολιτείες. Παρόμοια βιβλία άλλοτε γνωρίζουν μια ενθουσιώδη υποδοχή και άλλοτε μια σφοδρότατη αντίδραση, τις περισσότερες φορές πριν καν διαβαστούν, απηχώντας τις στάσεις των εν δυνάμει ενήλικων συναναγνωστών απέναντι στην ομοφυλοφιλία γενικότερα. Έτσι διαμορφώνονται δύο αντίπαλα στρατόπεδα: από τη μια η ομοφυλοφιλική κοινότητα που αποφασίζει να πάψει να κρύβεται και από την άλλη οι υπέρμαχοι μια παραδοσιακής 'ηθικής' που βλέπουν σε παρόμοια βιβλία την καταστροφή των παιδιών. Και στις δύο περιπτώσεις είναι εμφανής η τάση της παιδικής λογοτεχνίας να κρίνεται όχι με βάση την αισθητική της ποιότητα αλλά τα μηνύματά της.

«Ο αγαπημένος αριθμός της Heather είναι δύο. Έχει δύο χέρια, δύο μάτια, δύο αυτιά, δύο παλάμες, δύο πόδια. Έχει ακόμη δύο κατοικίδια: μια καφέ γάτα που τη λένε Καφετιά και ένα μεγάλο μαύρο σκύλο που το λένε Νύχτα. Έχει ακόμη δύο μαμάδες, τη μαμά Καίτη και τη μαμά Τζένη» (Newman, Heather has two mommies)

Καθώς το πρόσωπο του γονιού αλλάζει σε νέα, μη παραδοσιακά μοντέλα, τόσο στην πραγματικότητα όσο και στην αναπαράστασή της, τα βιβλία, νέοι τύποι γονιών και οικογενειών αρχίζουν να εμφανίζονται. Ανάμεσά τους και χρόνο με το χρόνο αναδύεται διεθνώς (Κανατσούλη, 2000:72-78) και στο χώρο του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου το πρόσωπο του ομοφυλόφιλου γονιού. Όμως, η απεικόνιση κάθε ομοφυλόφιλου χαρακτήρα σε κείμενα για μικρά παιδιά εγείρει έντονες αντιδράσεις και μια σειρά από μακροσκελείς τοποθετήσεις που καλύπτουν όλη τη γκάμα, από την ενθουσιώδη αποδοχή μέχρι την πλήρη αποκήρυξη και μάλιστα μετά βδελυγμίας.

Και όλα αυτά ερήμην των σχετικών βιβλίων, με το κείμενο να καταδικάζεται ή να γίνεται απολύτως αποδεκτό χωρίς καν να έχει διαβαστεί. Και αυτό ακριβώς είναι το κομβικό σημείο, όχι μόνο για το ομοφυλοφιλικό, αλλά γενικότερα για το παιδικό βιβλίο, που συμβαίνει συχνότατα να κρίνεται, και να επαινείται ή να κατακρίνεται, με βάση το ιδεολογικό περιεχόμενο που μεταφέρει. Με κριτήριο, αν όχι μοναδικό, τουλάχιστον πρωταρχικό, το μήνυμά του, το παιδικό βιβλίο βρίσκει υπερασπιστές και κατηγορούς, διαβάζεται ή κατεβαίνει από τα ράφια.

Η τακτική αυτή σφράγισε την παιδική λογοτεχνία από την αρχή της εμφάνισής της και, παρόλο που έχει ατονήσει αναφορικά με άλλα θέματα, αναδεικνύεται κυρίαρχη στην περίπτωση του ομοφυλοφιλικού εικονογραφημένου παιδικού. Από τη μια η άποψη ότι το βιβλίο, ως το κατεξοχήν και καταξιωμένο μέσον διαπαιδαγώγησης δεν μπορεί να 'στρέφεται εναντίον' του ιερότερου και μακροβιότερου θεσμού αγωγής των παιδιών, την οικογένεια, και από την άλλη η ανάγκη για την παρουσίαση μιας νέας πραγματικότητας φέρνουν αντιμέτωπους τους υπερασπιστές και τους κατηγορούς των βιβλίων με μοναδικό κριτήριο το θέμα τους.

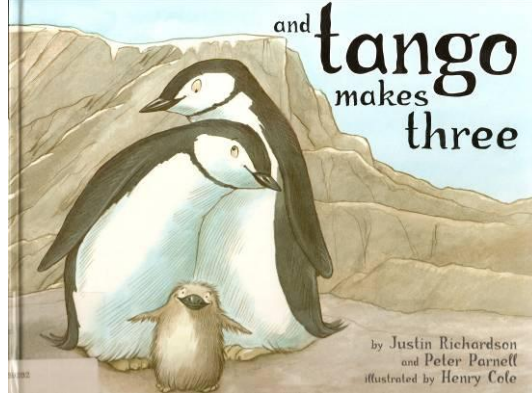
Ιδιαίτερα ακανθώδες αποδεικνύεται το ζήτημα της εναλλακτικής οικογένειας με δύο ομόφυλους γονείς. Όμως και σε αυτήν την περίπτωση, όλες οι οικογένειες δεν είναι ίδιες και τα βιβλία που πραγματεύονται παρόμοια θέματα μπορούν να διακριθούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Εικονογραφημένα με οικογένεια δύο μαμάδων. Εδώ φαίνεται να συγκεντρώνεται ο κύριος όγκος των σχετικών βιβλίων με πρώτο (1989) το *Heather has two mommies*.

- Παιδικά για οικογένειες δύο μπαμπάδων. Αυτοί ενδέχεται να ανήκουν και στο ζωικό βασίλειο, π.χ. *And Tango makes three*. Με αυτόν τον τρόπο η ομοφυλοφιλία δέχεται την ιδεολογική καταξίωση που προσφέρει η παρατήρησή της και ανάμεσα στα ζώα, κάτι που αυτομάτως την καθιστά 'φύσει'.

- Παιδικά που αναφέρονται σε γονείς, οι οποίοι, αφού απέκτησαν παιδιά με έναν ετερόφυλο σύζυγο, μετά το διαζύγιο επέλεξαν μια ομόφυλη σχέση. Συμβαίνει στο *My Daddy's Roommate*, στο οποίο ο μικρός πρωταγωνιστής ζει με τη μητέρα του και επισκέπτεται συχνά το βιολογικό του πατέρα και το σύντροφό του.

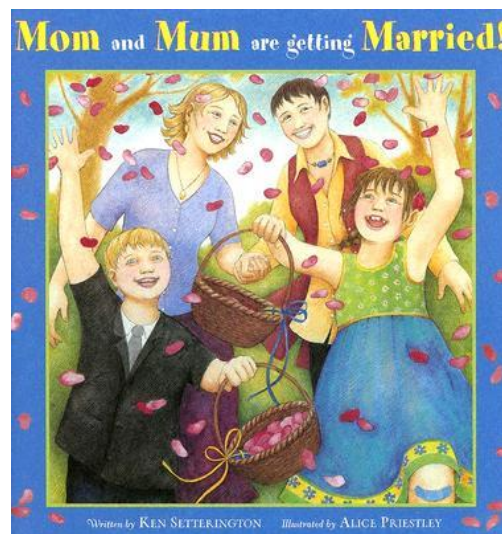
- Βιβλία για την οικογένεια γενικά. Ανάμεσα στις διαφορετικές μορφές της συγκαταλέγεται και εκείνη με ομόφυλους γονείς (π.χ. *Who's in a Family?*). Τα συγκεκριμένα βιβλία τονίζουν την αγάπη ανάμεσα στα μέλη, ακόμη και των πιο εναλλακτικών μορφών οικογένειας.

Τα εικονογραφημένα βιβλία που απεικονίζουν οικογένειες ομόφυλων γονιών δείχνουν να αναρωτιούνται εμμέσως αν ήρθε η ώρα να επαναπροσδιοριστεί η έννοια της οικογένειας, όχι με βιολογικά κριτήρια, που δεν καλύπτουν παιδιά όπως τα υιοθετημένα, ούτε με νομικά, που συχνά αποκλείουν εκείνα που γεννιούνται εκτός γάμου, αλλά με συναισθηματικά, μια και, όπως υπογραμμίζει η δασκάλα στην τάξη της Heather, «Το πιο σημαντικό πράγμα σε μια οικογένεια είναι ότι όλοι αγαπιούνται μεταξύ τους». Αν η έμφαση δοθεί στο γεγονός ότι, παρόλη τη διαφορετικότητά τους, και οι ομόφυλοι γονείς και τα παιδιά τους αποτελούν οικογένεια, τότε αυτή, αλλά και όλες οι εναλλακτικές της μορφές, δικαιώνονται στη βάση της αγάπης, της στοργής, της κατανόησης και της ανατροφής των παιδιών.

Μάλιστα σε αρκετά από τα παιδικά ομοφυλοφιλικά βιβλία γίνεται φανερό ότι η (σεξουαλική) ένωση δύο ετερόφυλων δεν είναι, ιδιαίτερα σήμερα, ο μοναδικός τρόπος για τεκνοποιία. Η υιοθεσία (π.χ. *While You Were Sleeping*) ή η τεχνητή γονιμοποίηση (π.χ. *Heather has two Mommies*), ακόμη και με την παρουσία παρένθετης μητέρας (π.χ. *The Not-So-Only-Child*), είναι μερικές από τις πρακτικές για την απόκτηση παιδιού, ανεξάρτητα από το φύλο των γονιών (μια πλούσια βιβλιογραφία στο Maxwell, 2008). Άλλωστε, όπως κατά κόρον υποβάλλεται από τα συγκεκριμένα βιβλία, σε μια οικογένεια τα παιδιά είναι πρωταρχικά 'της καρδιάς' και παρεμπιπτόντως της 'κοιλιάς'.

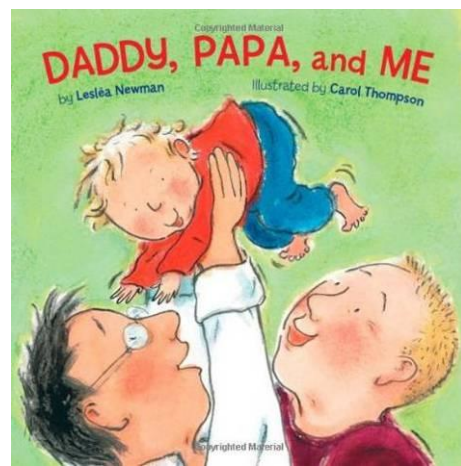
Μάλιστα, ακριβώς αυτή η αλλαγή στις κοινωνικές συνθήκες και στη μορφή της οικογένειας σήμερα φαίνεται να είναι ένας από τους λόγους που εξηγεί την ύπαρξη του ομοφυλοφιλικού παιδικού βιβλίου. Καθώς συμβαίνει η παραδοσιακή οικογένεια να εκφράζει, όλο και λιγότερο, την πραγματικότητα των παιδιών σήμερα και αφού σε αρκετά κράτη της Ευρώπης και της Αμερικής η ένωση ομόφυλων ζευγαριών απέκτησε νομιμότητα, η κοινωνία έρχεται πλέον αντιμέτωπη με πρωτόγνωρες καταστάσεις, όπως η ύπαρξη παιδιών από ομόφυλους γονείς. Ο αριθμός τους διεθνώς είναι πλέον μη αμελητέος, ενώ όλο και περισσότερα παιδιά μεγαλώνουν με συγγενείς ή φίλους ομοφυλόφιλους, αμφιφυλόφιλους ή τρανσεξουαλικούς. Και φυσικά δεν είναι τυχαίο ότι το βιβλίο με τον εύγλωττο τίτλο *Mom and Mum are Getting Married!* εκδόθηκε σε μια χώρα (Καναδάς) και μια εποχή όπου ο γάμος μεταξύ των ομοφυλοφίλων αναγνωρίστηκε ως νόμιμος (Ιούνιος 2003 για το Τορόντο)! Γι' αυτό άλλωστε και το εικονογραφημένο βιβλίο για μικρότερα παιδιά επικεντρώθηκε κυρίως στην περιγραφή οικογενειών με ομόφυλους γονείς, με πρωταρχικό στόχο να βοηθήσει αυτά τα παιδιά να βρουν τη θέση τους σε μια ετερόφυλη κοινωνία, ενώ αντίθετα το εφηβικό (Κωστόπουλος & Καρασαββίδου, 2011) ασχολήθηκε κυρίως με τη διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας και του σεξουαλικού προσανατολισμού των εφήβων.

Όμως ακόμη και σε εκείνα τα κράτη και τις πολιτείες που η νομοθεσία προστατεύει τις οικογένειες με ομόφυλους γονείς, η πραγματικότητα προβάλλει πολύ διαφορετική, αφού συμβαίνει συχνά η νομική νομιμότητα να προηγείται της κοινωνικής αποδοχής. Τότε τα παιδιά αντιμετωπίζουν προβλήματα από την αρχή ακόμη της εκπαίδευσής τους και ζώντας σε μια κοινωνία που με χίλιους τρόπους τους βροντοφωνάζει ότι αποτελούν τη λυπηρή εξαίρεση, η κατάλληλη προετοιμασία και η συνεχής στήριξή τους προβάλλει απολύτως αναγκαία (Lee, 2010).

Γι' αυτό και η ακτιβίστρια Abigail Garner, που έζησε με μια ετερόφυλη μητέρα και έναν ομοφυλόφιλο πατέρα, παρότι ετερόφυλη η ίδια, δημιούργησε το 1999 το διαδικτυακό κόμβο *FamiliesLikeMine.com*, προκειμένου να υπογραμμίσει το γεγονός ότι ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό προσανατολισμό των γονιών περισσότερη σημασία έχει το γεγονός ότι ετερόφυλοι και ομόφυλοι γονείς δημιουργούν μια οικογένεια που αγαπά και στηρίζει τα παιδιά της. Παράλληλα δημοσίευσε το βιβλίο *Families Like Mine: Children of Gay Parents Tell it Like It Is*, με συνεντεύξεις σημερινών ενηλίκων, οι οποίοι όμως ως παιδιά έζησαν σε παρόμοιες οικογένειες. Άλλωστε και από την προσωπική της εμπειρία γνώριζε ότι, όταν η 'περίεργη' οικογένεια προσπαθεί να κρύψει την ιδιαιτερότητά της, ο περίγυρός της, ο οποίος ποτέ δεν σταματά να 'ενδιαφέρεται', απαντά σε όλα τα ερωτήματα μέσα σε ένα κλίμα ομοφοβίας και προκαταλήψεων. Και αυτή η καχύποπτη και αδιάκριτη αντιμετώπιση του κοινωνικού περιγύρου έχει ως αποτέλεσμα την ακόμη μεγαλύτερη επιβάρυνση των παιδιών αυτών των οικογενειών, τα οποία βρίσκονται πλέον αντιμέτωπα με το δίλημμα: να υποστηρίξουν τους 'περίεργους' γονείς που αγαπούν και από τους οποίους, όπως κάθε παιδί, περιμένουν να πάρουν στοργή και ασφάλεια ή να τοποθετηθούν απέναντί τους, δίπλα σε φίλους και γνωστούς που εκ προοιμίου τους καταδικάζουν; Και παλεύοντας να συμβιβάσουν τις αγάπες τους και να αποφύγουν την απομόνωση, τα παιδιά των ομόφυλων γονιών προσπαθούν να νιώσουν ασφαλή και να ανακαλύψουν τη δική τους ταυτότητα.

Τα βιβλία με ομόφυλους γονείς επιτρέπουν στα παιδιά αυτών των οικογενειών να αισθανθούν τη χαρά ότι επιτέλους υπάρχουν, μέσα σε μια κοινωνία και μια λογοτεχνία που προτιμά σχεδόν ολοκληρωτικά να τα αγνοεί. Αυτός άλλωστε προβάλλεται και ως ο βασικότερος λόγος συγγραφής και έκδοσης παρόμοιων βιβλίων από τους ίδιους τους δημιουργούς τους. Η Leslea Newman στο *Heather Has Two Mommies* («Afterword: A Note to Parents and Teachers») διατείνεται ότι το συγκεκριμένο εικονογραφημένο προέκυψε από την πραγματική ανάγκη αυτών των οικογενειών να φροντίσουν για την ψυχική υγεία των παιδιών τους, δείχνοντάς τους ότι και η δική τους οικογένεια αξίζει μια θέση στα βιβλία τους. Εξομολογείται μάλιστα ότι η ίδια υπήρξε ιδιαίτερα ευαίσθητη, όχι μόνο εξαιτίας των σεξουαλικών της επιλογών, αλλά κυρίως γιατί ως παιδί Εβραίων είχε ζήσει την αγωνία του μικρού αναγνώστη/ αναγνώστριας που υπονιάζεται ότι κάτι δεν πάει καλά με τη δική του οικογένεια, μια και στερείται την καταξίωση που προσφέρει η απεικόνισή της στα βιβλία που διαβάζει και τα τηλεοπτικά προγράμματα που παρακολουθεί. Αν τώρα προστεθεί και η διαβίωση σε μια χριστιανική συνοικία, το να είσαι Εβραίος, να λείπει δηλαδή μόνο από το δικό σου σπίτι το χριστουγεννιάτικο

δέντρο και τα πασχαλινά αυγά, ενώ σε όλους τους άλλους, πραγματικά γειτονόπουλα και λογοτεχνικούς χαρακτήρες, να αφθονούν, σου αφήνει μια πικρή γεύση ότι μάλλον κάτι δεν πάει καλά με εσένα, ενδεχομένως δεν είσαι κανονικός, αυτός που θα έπρεπε να είσαι. Όταν τώρα μεγαλώνοντας, στο «Εβραία» προστεθεί και το «λεσβία», ο συνδυασμός γίνεται εκρηκτικός και χρειάζεται πραγματικά μεγάλη προσπάθεια για να βρει κάποιος το κουράγιο να αντιδράσει στην ιδέα του αφύσικου, του ανώμαλου, του τέρατος.

Για αυτό σχετικά βιβλία εκδίδονται ακόμη και για τα πολύ μικρά παιδιά σε μια προσπάθεια να εξοικειωθούν από νωρίς με τη μορφή της δικής τους οικογένειας που διαφέρει από τις άλλες. Εικονογραφημένα, όπως το *Daddy, Papa and Me*, γραμμένα σε γλώσσα απλή και με ομοιοκαταληξία, με σκληρές σελίδες και εξώφυλλα (board book) απευθύνονται σε ένα πολύ νεαρό ακροατήριο. Άλλωστε, όπως η ίδια η Garner εξομολογείται, όταν δίνει συμβουλές σε ομόφυλα ζευγάρια (*How did you come to terms with your dad being gay*), η έγκαιρη ενημέρωση των παιδιών είναι ιδιαίτερα σημαντική: «*Ημουν τυχερή γιατί ήξερα ότι ο πατέρας μου ήταν γκέι πριν γνωρίσω την ομοφοβία. Η ομοφοβία μαθαίνεται και εγώ στα πέντε μου δεν την είχα μάθει. Αυτό που ήξερα είναι ότι ο πατέρας μου αγαπούσε ένα άλλο ανθρώπινο πλάσμα, που τύχαινε να είναι άντρας. Η εμπειρία μου θα ήταν διαφορετική αν ο πατέρας μου μου το έλεγε όταν ήμουν 13 ή αφού είχα αρχίσει με τους συμμαθητές μου και τους φίλους μου να γελάμε με τους ομοφυλόφιλους και να λέμε τα σχετικά ανέκδοτα*» (Garner, 1999).

Από την άλλη, κάθε λογοτεχνία που αγνοεί επιδεικτικά σημαντικές ομάδες του πληθυσμού φαίνεται να νομιμοποιεί τις προκαταλήψεις της επιδεικνύοντας ένα είδος ρατσισμού, αφού η άρνηση παρουσίας στα κείμενα ισοδυναμεί πάντοτε με απόρριψη. Έτσι, όχι μόνο ο αρνητικός χειρισμός, αλλά και η μη αναφορά σε συγκεκριμένες ομάδες αποτελεί ιδεολογική θέση, σε μια προσπάθεια εξορισμού των ανεπιθύμητων από την κοινωνία μέσω της συμβολικής τους έξωσης από τα βιβλία της. Όμως, σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναρωτηθούμε μήπως ο αποκλεισμός κοινωνικών ομάδων από τα βιβλία για παιδιά ενδέχεται να οδηγήσει σε ομοφοβία, σεξισμό, ρατσισμό και διαίωνιση των προκαταλήψεων (Swartz, 2003).

Μια απουσία-αποκήρυξη φαίνεται να υπάρχει και στην περίπτωση των ομοφυλόφιλων χαρακτήρων που απουσιάζουν από πολλές παιδικές λογοτεχνίες, συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής, ενώ αντίθετα υπάρχουν στις αντίστοιχες κοινωνίες. Κι ενώ τις τελευταίες τουλάχιστον δεκαετίες οι παγκόσμιες ανακατατάξεις σε πολλά επίπεδα ενθάρρυναν την κυκλοφορία βιβλίων με θέμα διαφορετικότητες κάθε είδους, π.χ. μειονοτικές εθνικές ομάδες, άτομα με ειδικές ανάγκες, η σεξουαλική διαφορετικότητα δείχνει να παραμένει σθεναρά αποκλεισμένη, αφού το θέμα του ερωτικού προσανατολισμού (ή ερωτικής 'προτίμησης' και πολύ περισσότερο της σεξουαλικής 'απόκλισης') θεωρήθηκε ανάρμοστο για το παιδικό βιβλίο.

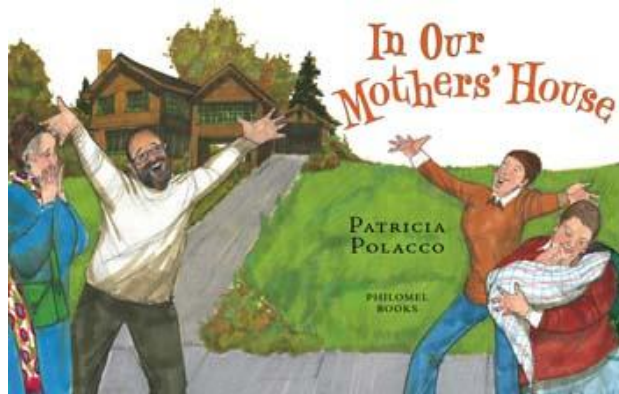
Προφανώς «*υπάρχει ακόμα μεγάλη αντίσταση απέναντι στους ομοφυλόφιλους τόσο στη ζωή όσο και στη λογοτεχνία*» (Albright & Bedford, 2006:10) και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, εάν δεν είναι ετεροσεξουαλικός, επιφέρει συνέπειες που ποικίλουν από την διαπόμπευση, το στιγματισμό, την κοινωνική απόρριψη, μέχρι κάθε μορφής δίωξη. «*Τα παιδικά βιβλία εκφράζουν μια ενηλικοκεντρική θέαση του κόσμου, που νομιμοποιείται απλώς με το να παρουσιάζεται ως 'φυσική' ή 'πραγματική'. Όταν οι*

ενήλικοι συγγραφείς των παιδικών βιβλίων απεικονίζουν μόνο ετεροφυλοφιλικούς χαρακτήρες και αγνοούν εντελώς τους λεσβιακούς, δημιουργούν τον κόσμο που αυτοί εύχονται να υιοθετήσει το παιδί. Κατ' ανάλογο τρόπο όταν οι συγγραφείς των παιδικών βιβλίων δεν παρουσιάζουν ομοφυλόφιλους είναι γιατί υιοθετούν την άποψη ότι τα παιδιά πρέπει να έχουν μια ενιαία στάση απέναντι στην ομοφυλοφιλία και ακόμη ότι οι ομοφυλοφιλικές σχέσεις αξίζουν λιγότερο από τις ετεροφυλικές, που γεμίζουν τις σελίδες, ακόμη και την εικονογράφηση των βιβλίων για μικρότερα παιδιά» (Inness, 1997:108).

Χαρακτηριστική και η δήλωση της λεσβίας ποιήτριας Adrienne Rich: «Όταν αυτοί που έχουν την εξουσία να διαμορφώσουν κοινωνικά μια πραγματικότητα, επιλέγουν να μην σε βλέπουν και να μη σε ακούν, είτε επειδή έχεις σκουρόχρωμο δέρμα ή μεγάλη ηλικία είτε επειδή είσαι ανάπηρος, γυναίκα ή μιλάς με διαφορετική προφορά ή σε διαφορετική διάλεκτο από αυτούς, όταν κάποιος με την εξουσία του δασκάλου περιγράφει τον κόσμο και εσύ δεν είσαι μέσα, τότε αισθάνεσαι ένα είδος ψυχικής ανισορροπίας, σαν να κοιτιέσαι στον καθρέφτη και να μην είσαι εκεί, να ψάχνεις και να μην βλέπεις τίποτε» (Maher & Terreault, 1994:1).

Συχνά το θέμα της ομοφυλοφιλίας παρουσιάζεται από κοινού και με άλλες διαφορετικότητες, κυρίως εθνικές, αλλά και θρησκευτικές. Έτσι σε κάποιες από τις εναλλακτικές οικογένειες των σχετικών εικονογραφημένων βιβλίων, εκτός από δύο ομόφυλους γονείς, και η παρουσία πολυφυλετικών μελών ενισχύει την ήδη υπάρχουσα διάκριση και τονίζει την ανομοιογένεια. Στο *In Our Mothers' House* δυο Καυκάσιες μητέρες υιοθετούν ένα έγχρωμο κοριτσάκι, ένα άλλο με κόκκινα μαλλιά και ένα αγόρι ασιατικής καταγωγής. Στο βιβλίο *Families*, που αποτελεί ένα καλειδοσκόπιο των εναλλακτικών μορφών οικογένειας, που συναντώνται σήμερα στις ΗΠΑ, ενδιαφέρον παρουσιάζει και το εξώφυλλο, όπου παρατίθενται οι περιπτώσεις ενός μικτού γάμου, δύο διδύμων κοριτσιών, μιας θρησκευόμενης οικογένειας και μιας με δύο μαμάδες, που συνοδεύεται από την εξής συνέντευξη του κοριτσιού: «ΑΙΛΗ: Ένα αγόρι ήρθε και με ρώτησε: Τη Λούση τη φωνάζεις 'μαμά'; Απάντησα: Έχω δύο μαμάδες. Κι εκείνο είπε: ΕΙΣΑΙ ΤΟΣΟ ΤΥΧΕΡΗ». Από την άλλη στο δίγλωσσο *Best Best Colors: Los Mejoran Colores* το θέμα του πλουραλισμού των επιλογών εντοπίζεται όχι μόνο σε επίπεδο περιεχομένου (π.χ. ο μικρός πρωταγωνιστής είναι έγχρωμος και έχει δύο μαμάδες), αλλά και μορφής, αφού την μονοκρατορία της αγγλικής αμφισβητεί η προσθήκη και της ισπανικής γλώσσας.

Από την άλλη, ενώ οι ομοφυλόφιλοι χαρακτήρες θεωρείται ότι πρέπει να απουσιάζουν εντελώς από τα εικονογραφημένα βιβλία, πάντοτε με το αιτιολογικό της προστασίας των μικρών παιδιών, δεν συμβαίνει το ίδιο και με τα άλλα μέσα, όπως τα τηλεοπτικά προγράμματα, τα οποία, αν και τις περισσότερες φορές δεν απευθύνονται σε παιδιά, συνήθως εκείνα αποτελούν το φανατικότερο κοινό τους. Σαν να

διαμορφώνουν τα παιδιά απόψεις μόνο από τα βιβλία, η κοινωνία εξορίζει από αυτά ό,τι θεωρεί επικίνδυνο, ενώ εθελουφλεί απέναντι στην αθρόα παρουσία των ίδιων θεμάτων σε τηλεοπτικά προγράμματα (π.χ. οικογενειακές σειρές ή εκπομπές lifestyle) και οικογενειακές ταινίες. Μάλιστα η εικόνα που προβάλλει για τους ομοφυλόφιλους, όχι μόνο δεν είναι πολιτικά ορθή, αλλά στερεοτυπική και παραμορφωμένη και δημιουργεί ένα θλιβερό κακέκτυπο, μια εξευτελιστική καρικατούρα χαρακτήρα που σχεδόν νομοτελειακά θα οδηγήσει στην προκατάληψη και την ομοφοβία.

Τα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία που απεικονίζουν οικογένειες με ομόφυλους γονείς αντιδρούν στο χλευασμό που υφίστανται οι ομοφυλόφιλοι στα άλλα μέσα και προσπαθούν να αποκαταστήσουν την ‘τραυματισμένη’ εικόνα ενός αξιοπρεπούς γονιού. Ομοφυλόφιλες μητέρες που αγαπούν τα παιδιά τους έρχονται και επανέρχονται στις σελίδες των βιβλίων ως γλυκές και τρυφερές μανούλες, ενώ ζευγάρια μπαμπάδων φροντίζουν γιους και κόρες χωρίς ξεφωνητά και υστερίες, εδραιώνοντας μια παρουσία που πολύ απέχει από τη γνωστή στερεοτυπική εικόνα του γκέι που προκαλεί και γελοιοποιείται.

Επιπλέον, θα λέγαμε ότι στις μέρες μας η συγγραφή και έκδοση βιβλίων με ομοφυλόφιλους χαρακτήρες συμβαδίζει με τη σταδιακή άρνηση των ίδιων να κρύβονται (η αγγλική έκφραση είναι come out). Από την Gay Pride (Ομοφυλοφιλική Περηφάνια), που περιλαμβάνει από απλές συγκεντρώσεις, παρελάσεις και πάρτυ προκειμένου να δηλωθεί δημόσια η περηφάνια κάθε ατόμου για τη σεξουαλική του ταυτότητα και την κουλτούρα του, μέχρι την οργάνωσή τους σε ενώσεις για την προβολή και διεκδίκηση των αιτημάτων τους, οι ομοφυλόφιλοι αναλαμβάνουν οι ίδιοι να αντιδράσουν στο στρουθοκαμηλισμό της κοινωνίας που εθελουφλεί και προσποιείται ότι αγνοεί ότι υπάρχουν. Χαρακτηριστική η αφίσα, που κυκλοφόρησε το 2010 με αφορμή την Athens Pride. Κάτω από τη χαρακτηριστική εικόνα ενός τσολιάφρουρου υπάρχει η φράση: «Είμαστε Παντού». Η έννοια της περηφάνιας που σηματοδοτεί το τέλος της ντροπής για τους LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual, Trangender/ Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφισεξουαλικοί, Τρανσεξουαλικοί) εκφράζεται και στο εικονογραφημένο βιβλίο *Gloria Goes to Gay Pride*, όπου περιγράφεται μια τέτοια παρέλαση, αλλά και οι αντιδράσεις κάποιων κατοίκων που επιμένουν να θεωρούν την ομοφυλοφιλία ‘ανωμαλία’ και ως εκ τούτου κατακριτέα και μη αποδεκτή.

Από την άλλη συμβαίνει συχνότατα τα ‘gay-friendly books’ να εξετάζονται κάτω από το πρίσμα των γενεσιουργών αιτιών της ομοφυλοφιλίας ή των παραγόντων που ενδέχεται να την ‘πυροδοτήσουν’. Η απάντηση απέναντι στο ερώτημα ποιος ευθύνεται για αυτήν, τα γονίδια και η κληρονομικότητα ή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ο κοινωνικός περίγυρος, με άλλα λόγια πρόκειται για γενετική ή επίκτητη τάση, αποτελεί σημαντικό στοιχείο για τη διαμόρφωση στάσης απέναντι σε αυτήν και κατ’ επέκταση στα βιβλία που τη θίγουν. Αν δηλαδή η ομοφυλοφιλία είναι αρρώστια και δη μεταδοτική –μόλις το 1993 η Αμερικανική Ψυχολογική Εταιρία δήλωσε ότι ο ομοφυλοφιλία ΔΕΝ θεωρείται ψυχική διαταραχή και δεν αντιμετωπίζεται ως παθολογικό πρόβλημα– τότε η στάση απέναντί της αφορά από τη μια στη ‘θεραπεία’ των ‘πασχόντων’ και από την άλλη στην προστασία του γενικού πληθυσμού.

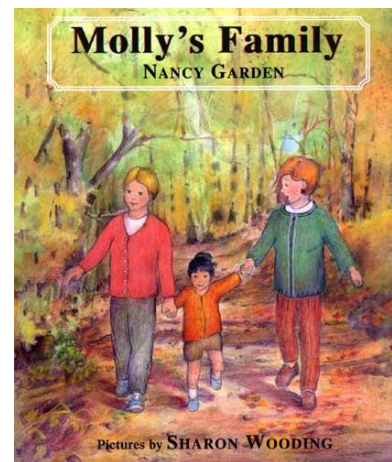
Αν πάλι η ομοφυλοφιλία οφείλεται σε βιολογικούς-ορμονικούς παράγοντες, τότε ακόμη και οι σφοδρότεροι πολέμιοι των ‘ομοφυλοφιλικών’ βιβλίων δεν μπορούν να

ισχυρισθούν ότι η εικόνα ομόφυλων ζευγαριών ή οικογενειών με ομόφυλους γονείς είναι δυνατόν να οδηγήσει τους μικρούς αναγνώστες τους στην ομοφυλοφιλία. Έτσι επιφυλάξεις του τύπου «Μήπως η ανάγνωση παρόμοιων βιβλίων στρέφει τα παιδιά προς τέτοιες μορφές συμπεριφοράς» φαντάζουν μάλλον ανυπόστατες, ιδιαίτερα αν σκεφτεί κανείς ότι οι σημερινοί ενήλικοι ομοφυλόφιλοι ως παιδιά διάβασαν χιλιάδες βιβλία με αποκλειστικά ετεροφυλόφιλους χαρακτήρες. Αν η ανάγνωσή τους δεν ήταν ικανή να ‘προστατεύσει’ αυτούς από την ομοφυλοφιλία, με ποια λογική τα ετερόφυλα παιδιά κινδυνεύουν να ‘παρασυρθούν’ από τα ελάχιστα βιβλία που ενδεχομένως θα ξεφυλλίσουν και στα οποία κάποια πρόσωπα θα είναι ομοφυλόφιλοι;

Επιπλέον φαίνεται (Beal, 1994) ότι ακόμη και τα παιδιά που μεγαλώνουν με ομόφυλους γονείς γνωρίζουν με ακρίβεια και σταθερότητα ποιο είναι το δικό τους φύλο, είναι ικανοποιημένα με αυτό κι εμφανίζουν τις αναμενόμενες και αντιπροσωπευτικές για το φύλο τους συμπεριφορές. Αν λοιπόν ο σεξουαλικός προσανατολισμός του ίδιου του γονέα δε φαίνεται να επηρεάζει τη διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας του παιδιού του, είναι μάλλον απίθανο αυτό να συμβεί στα παιδιά παραδοσιακών οικογενειών εξαιτίας κάποιων ελάχιστων βιβλίων που απλώς περιγράφουν τη ζωή σε μια οικογένεια με ομόφυλους γονείς.

Η ιδέα αυτή προβάλλεται και σε κάποια εικονογραφημένα βιβλία όπως στο *Dad David, Baba Chris and Me* που έρχεται να καθησυχάσει τους μικρούς αναγνώστες, αλλά και τους ενήλικους συναναγνώστες, δια στόματος των δύο μπαμπάδων ενός επτάχρονου αγοριού, που υπέστη την υβριστική συμπεριφορά των συμμαθητών του –τον αποκαλούν ‘γκέι’. Οι γονείς του του εξηγούν ότι, παρόλο που είναι ακόμη νωρίς, το πιθανότερο για όλα τα παιδιά, ακόμη και αυτά των ομόφυλων γονιών, είναι να επιλέξουν ετεροφυλικές σχέσεις. Στον ίδιο φόβο της ετερόφυλης κοινωνίας απαντά και το *In Our Mothers’ House*, όπου τρία υιοθετημένα παιδιά μεγαλώνουν σε μια στοργική οικογένεια δύο μαμάδων. Το βιβλίο διηγείται τα αλησμόνητα παιδικά τους χρόνια, αλλά και, μετά την ενηλικίωσή τους, τις επισκέψεις τους στο σπίτι των γονιών τους. Και τα τρία παιδιά έχουν πλέον δικές τους οικογένειες και ετερόφυλους συζύγους.

Και αν ο φόβος για μια ‘μεταδοτική’ μέσω των βιβλίων ομοφυλοφιλία φαίνεται να είναι ανυπόστατος, για όλους αυτούς που αρνούνται το ομοφυλοφιλικό εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο ένα άλλο βασικό επιχείρημα εστιάζει στα σεξουαλικά ζητήματα συλλήβδην που θεωρούνται πρόωρα για τόσο μικρά παιδιά. Κάτω από αυτό το πρίσμα, τα θέματα ομοφυλοφιλίας τίθενται στην ίδια βάση με αυτά της ετεροφυλίας, του αυνανισμού και όλων των ακανθωδών θεμάτων, συμπεριλαμβανομένης και της ‘άβολης’ ερώτησης: ‘Πώς γεννιούνται τα παιδιά;’ Καθώς από την εποχή του Ρουσσώ διατυμπανίζεται ότι το παιδί γεννιέται αθώο, η ανάγκη για αθώα βιβλία τους επιβάλλει να καθαίρονται από κάθε ‘βρόμικο’ σεξουαλικό υπαινιγμό, με πρώτες φυσικά τις θεωρούμενες ‘ανωμαλίες’.

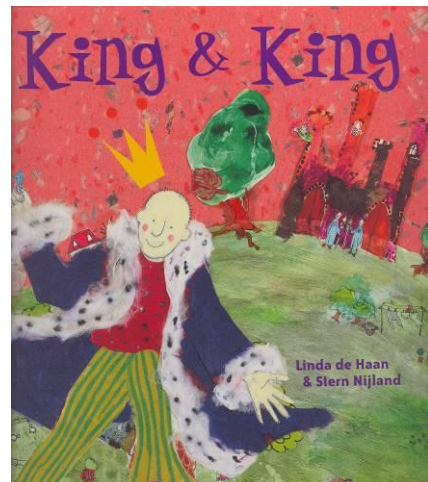
Όμως σε καμία περίπτωση ένα βιβλίο που αναφέρεται σε ομόφυλους γονείς δεν θίγει ζητήματα σεξουαλικά περισσότερο από εκείνο στο οποίο οι γονείς είναι ετερόφυλοι. Όπως στη δεύτερη, έτσι και στην πρώτη περίπτωση, η σεξουαλική διάσταση της γονεϊκής σχέσης, όσο και αν υφίσταται στην πραγματικότητα, δεν προβάλλεται μέσω της απλής παρουσίας των γονιών στα κείμενα. Όταν στο *King and King* παρουσιάζεται το γνωστό παραμυθικό μοτίβο, όπου ένας πρίγκιπας συγκεντρώνει στο παλάτι κάθε γαλαζοαίματο γόνο προκειμένου να διαλέξει σύντροφο, η επιλογή ενός πρίγκιπα αντί μιας πριγκίπισσας για το βασιλικό γάμο δεν φτάνει μέχρι τη σεξουαλική ένωση των δύο συζύγων.

Αλλά ακόμη και αν το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο κρατηθεί πεισματικά μακριά από τα παιδιά, εκείνα διαμορφώνουν στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία κυρίως μέσα από μια σειρά λέξεων που αναφέρονται στους ομοφυλόφιλους (όπως *gay*, *fag*, *sissy*) και πάντοτε χρησιμοποιούνται με τη μορφή σφοδρότατα υβριστικών χαρακτηρισμών (Albright & Bedford 2006, Schall & Kauffmann 2003, Swartz, 2003). Η αλήθεια είναι ότι «Όλα τα παιδιά έχουν δραστικά επηρεαστεί από μια αντι-ομοφυλοφιλική προκατάληψη, και τα περισσότερα από αυτά από πολύ μικρά έχουν 'εκτεθεί' σε σχετικές πληροφορίες, οι περισσότερες εκ των οποίων είναι αναληθείς, αλλά καθόλου ανώδυνες» (Chung & Courville, 2008: iii).

Γι' αυτό και όταν στα πλαίσια έρευνας διαβάστηκε σε δεκάχρονα παιδιά το βιβλίο *My daddy's roommate*, ένας μικρός δήλωσε ότι εντυπωσιάστηκε από τη χρήση της λέξης 'gay', μια και περίμενε ότι ο συγγραφέας θα παρέμενε στον ευφημισμό του τίτλου «συγκάτοικος». Και φυσικά δεν ήταν ο μόνος, αφού και άλλοι θεώρησαν αγενές εκ μέρους της μητέρας να κατονομάσει στο γιο της τον πατέρα του ως 'gay' (Schall & Kauffmann, 2003). Γιατί και στην αγγλική γλώσσα, όπως και στην ελληνική, όλες οι λέξεις ή εκφράσεις που αναφέρονται στους ομοφυλόφιλους (π.χ. *γκέι*, *αδερφή*, *κουνιστός*, *την κουνάει την αχλαδιά*) περισσότερο από περιγραφικές (φανερώνουν σεξουαλικό προσανατολισμό) αποτελούν δυσβάσταχτες ύβρεις και μεγάλες προσβολές.

Και αν αληθεύει η άποψη ότι τα παιδιά σε μια τόσο τρυφερή ηλικία δυσκολεύονται να διαχειριστούν το περιεχόμενο των ομοφυλοφιλικών βιβλίων, αυτό μάλλον θα πρέπει να αποδοθεί, όχι τόσο στην εγγενή αθωότητά τους, όσο στην απουσία εμπειριών πάνω στο θέμα. Γιατί πολλές από τις καταστάσεις που παρουσιάζονται σε παρόμοια βιβλία δε συναντώνται, τουλάχιστον όσον αφορά στην Ελλάδα, στο περιβάλλον των παιδιών, αφού στις περισσότερες σχολικές τάξεις ούτε ένα παιδί δεν προέρχεται από ομόφυλο ζευγάρι ή γνωρίζει αν κάποιος από τους γονείς του έχει ομοφυλοφιλικό (ή αμφιφυλοφιλικό) προσανατολισμό.

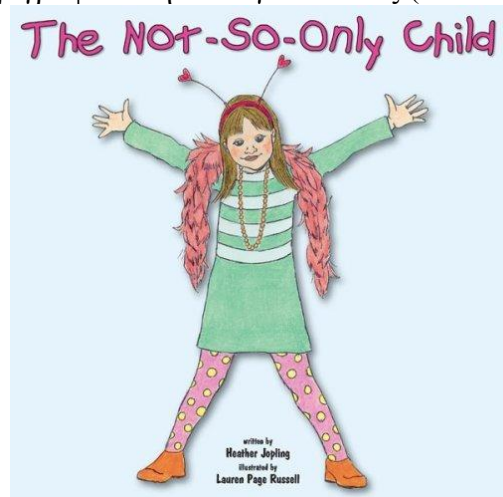
Και αυτός θα μπορούσε να είναι ένας από τους λόγους που στην Ελλάδα δεν κυκλοφορούν ομοφυλοφιλικά παιδικά βιβλία. Αντίθετα, σε άλλες χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής παρόμοια βιβλία εμφανίζονται από τη δεκαετία του 80, ενώ στις

μέρες μας ο αριθμός των σχετικών τίτλων είναι κάθε άλλο παρά ευκαταφρόνητος (Day, 2000). Τα εικονογραφημένα παιδικά που απεικονίζουν οικογένειες με ομόφυλους γονείς καλύπτουν όλο το φάσμα από το λογοτεχνικό μέχρι το βιβλίο γνώσεων –όπως αλφαβητάρια (*ABC a Family Alphabet Book*) ή βιβλία αριθμών (*1,2,3: A Family Counting Book*)– και εμφανίζονται άλλοτε ως θεματικά βιβλία (issue books), όπου πρωταρχικός στόχος είναι να προβληθεί ο συγκεκριμένος τύπος οικογένειας, και άλλοτε πάλι φαίνεται να ασχολούνται με την καθημερινότητα μικρών παιδιών που, παρεμπιπτόντως, συμβαίνει να έχουν ομόφυλους γονείς. Έτσι για παράδειγμα το *Mama Eat Ant, Yuck!* διηγείται μια σκηνή από τη ζωή της μικρής Έμμα όταν μία από τις δύο μαμάδες της βρίσκει ανάμεσα στις σταφίδες της μυρμήγκια. Επιπλέον στο βιβλίο *Emma and Meesha My Boy. A Two Mom Story*, το θέμα φαίνεται να είναι η γάτα και συγκεκριμένα τα προβλήματα που δημιουργεί στη μικρή ηρωίδα που συμβαίνει να έχει δύο μαμάδες. Όμως αν πραγματικά η ύπαρξη ομόφυλων γονιών είναι ένα εντελώς περιφερειακό στοιχείο, μια ασήμαντη λεπτομέρεια, πώς δικαιολογείται ότι αυτή ειδικά έχει αναρριχηθεί στον τίτλο της ιστορίας;

Ακόμη και όταν μια οικογένεια ομόφυλων γονιών παρουσιάζεται ως το φόντο μιας ιστορίας, ως μια λεπτομέρεια της υπόθεσης, τότε η απεικόνισή της προσλαμβάνει την υφέρπουσα κανονιστική λειτουργία, που εδώ και χρόνια μονοπωλούσε η απόλυτη αποκλειστικότητα των ετερόφυλων σχέσεων. Με την ανελαστικότητα του ‘έτσι παρουσιάζονται, γιατί έτσι είναι τα πράγματα’, οι ομόφυλοι γονείς σε ρόλους δευτεραγωνιστικούς και σε ιστορίες μιας ευτυχισμένης παιδικής καθημερινότητας, στην πραγματικότητα επιζητούν τη νομιμοποίηση της ύπαρξής τους ως μιας αξιοπρόσεχτης εναλλακτικής επιλογής. Γιατί, ακόμη και όταν παρόμοια βιβλία προσποιούνται ότι το θέμα δεν είναι οι ομόφυλοι γονείς αλλά η καθημερινότητα του παιδιού που ζει μαζί τους, είναι φανερό ότι με αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται εμμέσως να τονιστεί η φυσικότητα μιας τέτοιας οικογένειας, καθώς αποκαλύπτεται ότι και αυτή έχει τη δυνατότητα να εξασφαλίζει στα παιδιά της την ίδια ευτυχισμένη καθημερινότητα που συντέλεσε στην καταξίωση του μακραίωνου θεσμού της ετερόφυλης οικογένειας.

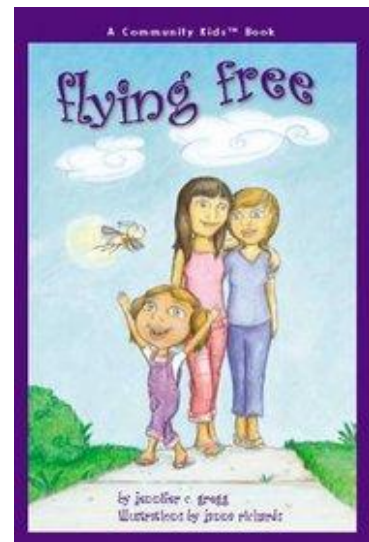
Από την άλλη όμως, όσο και αν τα ομοφυλοφιλικά εικονογραφημένα διατείνονται ότι αποτίνουν φόρο τιμής στις εναλλακτικές μορφές οικογένειας, οι οικογένειες με ομόφυλους γονείς των παιδικών βιβλίων δεν φαίνεται να διαφέρουν σε τίποτε από όλες τις άλλες. Έτσι, παρόλο που σε ένα πρώτο επίπεδο πανηγυρίζουν τη διαφορετικότητα ανάμεσα στους ανθρώπους, στην ουσία και αυτές συμφιλώνονται πλήρως με το μοντέλο οικογένειας που διαμόρφωσε η ετερόφυλη κανονικότητα. Γονεϊκές σχέσεις μονογαμικές, ευλογημένες με τον ιερό θεσμό του γάμου προσφέρουν αγάπη και τρυφερότητα στα παιδιά τους. Μάλιστα φράσεις όπως ‘μια οικογένεια όπως όλες’ ή ‘η οικογένεια της διπλανής πόρτας’ αποτελούν δύο σημεία-επιχειρήματα που αναφέρουν οι ίδιοι οι ομόφυλοι γονείς όταν καλούνται να περιγράψουν την οικογένειά τους (Tamir & Cahana-Amitay, 2009). Είναι λοιπόν φανερό ότι η οικογένεια με ομόφυλους γονείς βιώνει το παράδοξο: προκειμένου να γίνει αποδεκτή ως διαφορετική, αγωνίζεται να πείσει ότι είναι ίδια με τις άλλες.

Επιπλέον το ομοφυλοφιλικό παιδικό βιβλίο συνήθως γράφεται από ομοφυλόφιλους συγγραφείς, οι οποίοι στην πλειονότητά τους αισθάνονται την ανάγκη να δηλώσουν το σεξουαλικό τους προσανατολισμό στο οπισθόφυλλο του βιβλίου. Για παράδειγμα στο βιογραφικό της Gregg (*Flying Free*) αναφέρεται: «*Η κυρία Gregg ζει μαζί με τη σύντροφό της και τις δύο κόρες τους. Παράλληλα με τη συγγραφή για παιδιά εργάζεται για μια μη κερδοσκοπική οργάνωση κλινική υγείας που προσφέρει τις υπηρεσίες της στην GLBT κοινότητα σε άτομα που ζουν με AIDS/ HIV*». Αλλά ακόμη και στην περίπτωση που οι συγγραφείς είναι ετεροφυλόφιλοι, συμβαίνει να έχουν κάποια σχέση με LGBT πρόσωπα. Η Heather Jorling για παράδειγμα, ενώ είναι ετερόφυλη και μητέρα, έγινε παρένθετη μητέρα για ένα ζευγάρι ανδρών, ενώ ο άντρας της, ο οποίος μετά την ενηλικίωσή του ανακάλυψε ότι η μητέρα του ήταν λεσβία, έγινε δότης σπέρματος σε ζευγάρι λεσβιών. Επιπλέον παρατηρείται ότι, όχι μόνο οι δημιουργοί των βιβλίων, αλλά ακόμη και οι θεωρητικοί της παιδικής λογοτεχνίας που ασχολούνται με παρόμοια θέματα –εξαιρέση αποτελεί η Ελλάδα– είναι συχνά και οι ίδιοι ομοφυλόφιλοι, με αποτέλεσμα κάποιες φορές να χρησιμοποιούν πρώτο πρόσωπο (π.χ. Esposito, 2009: *We're here, we're queer, but we're just like heterosexuals*) ή να αρχίζουν το άρθρο τους τονίζοντας ότι οι λόγοι που ασχολήθηκαν με το ομοφυλοφιλικό παιδικό βιβλίο είναι και προσωπικοί εκτός από επιστημονικοί (π.χ. Wolf, 1989).

Το ομοφυλοφιλικό βιβλίο φαίνεται να λειτουργεί ως μια μορφή εξόδου της ομοφυλοφιλικής κοινότητας από την απομόνωση και την ντροπή που συνεπάγεται η μη συμμόρφωση με τις νόρμες της ετεροφυλικής κανονικότητας. Το πρώτο εμπόδιο είναι ο εκδοτικός μηχανισμός που λειτουργεί ως μια ισχυρή μορφή λογοκρισίας, αφού έχει τη δυνατότητα με την άρνηση έκδοσης πρωτότυπων ή μεταφρασμένων κειμένων να καταδικάζει ομάδες ανθρώπων στην κατηγορία του ανύπαρκτου. Αρχικά αντέδρασε η Leslea Newman που, επειδή κανένας εκδότης δεν δεχόταν να κυκλοφορήσει το βιβλίο της *Heather Has Two Mommies*, αναγκάστηκε να καταφύγει στη λύση της αυτοέκδοσης, η οποία όμως δεν ήταν εύκολη, μιας και απουσίαζαν τα χρήματα που θα την εξασφάλιζαν. Γι' αυτό υιοθέτησε την τακτική της προώλησης, ζητώντας από τους επίδοξους αγοραστές να προεξοφλήσουν το αντίτυπό τους καταθέτοντας 10\$, ούτως ώστε να χρηματοδοτήσουν την έκδοσή του (Boener, 2008).

Φαίνεται λοιπόν ότι η ομοφυλοφιλική κοινότητα έχει αγκαλιάσει το εικονογραφημένο βιβλίο με χαρακτήρες ομόφυλους γονείς στη λογική μιας παρουσίας που λειτουργεί ως νομιμοποίηση. Σε μια τάση που παρατηρείται σε όλο το φάσμα της παιδικής λογοτεχνίας, αφού όπως διατείνεται ο Hunt (1994:163), «*Η παιδική λογοτεχνία, σε μεγαλύτερο βαθμό από τα περισσότερα είδη λογοτεχνίας, επιδέχεται τον έλεγχο σε όλα τα στάδια της παραγωγής της*», η όλη διαδικασία, από την εκδοτική παραγωγή μέχρι την αγορά και την ανάγνωση, λειτουργεί στο ομοφυλοφιλικό εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο ως κοινοποίηση ιδεολογικής θέσης, τόσο για το

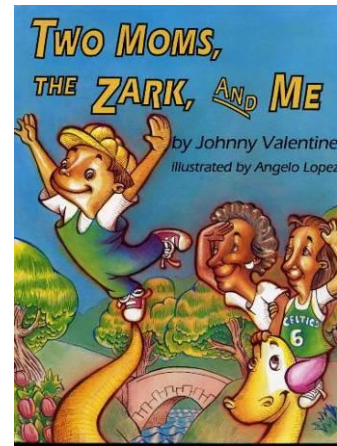

ομοφυλόφιλο κοινό όσο και στο ετεροφυλόφιλο. Γράφω, εκδίδω, αγοράζω, διαβάζω σημαίνει τελικώς τοποθετούμαι ενάντια στην ομοφοβία και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Μάλιστα κάποιοι μιλούν για ‘την ψήφο του βιβλιοπωλείου’ ως μια απάντηση στην πολεμική όσων επιμένουν στη μη κυκλοφορία παρόμοιων βιβλίων (Frank, 2007).

Ακόμη όμως και αν όλοι συμφωνήσουν ότι η ομοφυλοφιλική κοινότητα νομιμοποιείται να μιλά για τα θέματα που την απασχολούν, εξακολουθεί να υφίσταται το ερώτημα αν ο ομοφυλόφιλος δημιουργός, όταν αναφέρεται σε οικογένειες με ομόφυλους γονείς, προβαίνει σε μια γνήσια καταγραφή της κατάστασης ή καταλήγει σε μια σειρά από ωραιοποιήσεις οι οποίες λειτουργούν εξωραϊστικά, και ως ένα βαθμό προπαγανδιστικά, μιας συγκεκριμένης ιδεολογίας. Με άλλα λόγια αντιμετωπίζει ο νεαρός αναγνώστης μια αυθεντική φωνή, όταν ο συγγραφέας είναι και ο ίδιος LGBT, ή μήπως παραχαράσσεται μια πραγματικότητα που σίγουρα δεν είναι τόσο απλοϊκά ανώδυνη όσο θέλει να ισχυρίζεται ένα βιβλίο για μικρά παιδιά;

Σε μια παιδική λογοτεχνία που επιθυμεί να λέγεται ρεαλιστική, αφού επιβάλλεται ότι προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα και απεικονίζει αυτά που πραγματικά συμβαίνουν, η οικογένεια με ομόφυλους γονείς παρουσιάζεται απολύτως αρμονική, πλήρως φυσιολογική και εντελώς απαλλαγμένη από προβλήματα και δυσκολίες. Έτσι μια ροζ πραγματικότητα αναδύεται σε ένα περιβάλλον όπου η αγάπη, η στοργή, η χαρά και η έλλειψη εντάσεων βασιλεύουν. Σε μια υπεραπλουστευτική εικόνα της ευτυχίας τα παιδιά που ζουν με ομόφυλους γονείς έχουν καταφέρει, ακόμη και όταν τεθεί το ζήτημα της ‘ιδιαιτερότητάς’ τους, με τη βοήθεια μιας απίθανης, υποστηρικτικής οικογένειας, εξαιρετικών δασκάλων και αγαπημένων φίλων και συμμαθητών, να πείσουν και να πειστούν για την κανονικότητα μιας τέτοιας σχέσης και την ευτυχία που αυτή συνεπάγεται. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικό το οπισθόφυλλο του βιβλίου *Mom and mum are getting married*: «Όταν η Ρόζυ έμαθε ότι οι δυο μαμάδες της αποφάσισαν να παντρευτούν είχε μόνο μία ανησυχία ... θα γινόταν παρανυφάκι;». Αν η μόνη έγνοια ενός γάμου μεταξύ δύο γυναικών είναι μόνο οι λεπτομέρειες της τελετής, τότε μάλλον δεν μπορούμε να δούμε έναν ολόκληρο «ελέφαντα μέσα σε ένα δωμάτιο» (Jimenez, 2004: 96). Η εικόνα των ομοφυλόφιλων ζευγαριών που ζουν σε μια μη ομοφοβική κοινωνία τοποθετεί παρόμοια βιβλία στη σφαίρα της ... φαντασίας.

Έτσι στην ερώτηση ‘ομοφυλόφιλος γονιός σε εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο;’ η αναμενόμενη απάντηση ‘δεν υπάρχει’ ακολούθησε την πορεία της ίδιας της λεκτικής έκφρασης, από την παραδοσιακή της σημασία ως άρνηση ύπαρξης στη σημερινή της τρέχουσα χρήση ως δηλωτικό θαυμασμού. Και ενώ παλιότερα η έκφραση ‘δεν υπάρχει’ εκφερόταν στον κοφτό τόνο της αποφαιτικής περιγραφικής δήλωσης, σήμερα ο ενθουσιαστικός επιτονισμός ενός δοξαστικού ‘δεν υπάρχει!!!’ το καθιστά ταυτόσημο με το ‘είναι καταπληκτικό, είναι ανεπανάληπτο’. Κατ’ αντίστοιχο τρόπο, οι ανύπαρκτοι στα παιδικά βιβλία ομοφυλόφιλοι έδωσαν τη θέση τους σε ομόφυλους γονείς που ζουν μια κανονική και ευτυχισμένη ζωή, την οποία σίγουρα θα ζήλευαν πολλοί. Μέσα σε τρεις δεκαετίες, το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο πέρασε από την άρνηση-καταδίκη

της ομοφυλοφιλίας στην παρουσία-αποδοχή της ενισχύοντας, τόσο στη μια περίπτωση όσο και στην άλλη, την πλέον παραδοσιακή και συντηρητική τάση της παιδικής λογοτεχνίας να κρίνεται και να αξιολογείται στη βάση των μηνυμάτων της και όχι της αισθητικής της αξίας.

Σχολιασμένος Κατάλογος Εικονογραφημένων Παιδικών Βιβλίων

- Alden, J. (Text), & Hopkins, C. (Illustration) (1994). *A Boy's Best Friend*, Boston, Alyson Wonderland. Ο επτάχρονος Will υποφέρει από άσθμα και δεν μπορεί να απολαύσει τη συντροφιά ενός σκύλου. Οι δυο του μαμάδες όμως του χαρίζουν ένα πάνινο σκυλάκι και τον μαθαίνουν να είναι περήφανος για όλα όσα τον κάνουν διαφορετικό.
- Aldrich, A. R. (Text), & Motz, M. (Illustration) (2003). *How My Family Came to Be: Daddy, Papa and Me*, Oakland, New Family Press. Ένα λευκό ζευγάρι ανδρών υιοθετεί ένα έγχρωμο μωρό και έτσι δημιουργούν μια ευτυχισμένη οικογένεια. Οι στίχοι δείχνουν σε επίπεδο φόρμας την ευχαρίστηση όσων διηγείται το βιβλίο σε επίπεδο περιεχομένου.
- Bosche, S. (Text), & Hansen, A. (Illustration) (1983). *Jenny Lives with Eric and Martin*, London, The Gay Men's Press. Η πεντάχρονη Jenny μεγαλώνει με το βιολογικό της πατέρα και το σύντροφό του, ενώ η μητέρα της ζει σε κοντινή απόσταση και τους επισκέπτεται συχνά.
- Bryan, J. (2006). *The Different Dragon*, Ridley Park, Two Lives Publishing. Ο Noah, το παιδί της ιστορίας, ακούει τη μια από τις δύο μαμάδες του, τη μαμά Go-Ma να του διηγείται, ενσωματώνοντας και τις δικές του παρεμβάσεις, μια ιστορία για ένα μικρό αγόρι που πήγε ένα μακρινό θαλάσσιο ταξίδι ψάχνοντας για δράκους. Τελικά βρήκε έναν, ο οποίος παρόλο που προέβη σε μια σύντομη επίδειξη δρακίσιας αγριότητας, του αποκάλυψε ότι, παρόλο που η τυπική συμπεριφορά των δράκων δεν τον εκφράζει καθόλου, φέρεται έτσι γιατί δεν έχει άλλη επιλογή. Τότε το παιδί του μαθαίνει πώς να παίζει και περνούν ευχάριστα μαζί την ώρα τους.
- Burks, S. (Text), & Bienvenu, K. (Illustration) (2004). *While You Were Sleeping*, Little Man Publishing. Μια ιστορία (σχεδόν) αυτοβιογραφική, αφού η συγγραφέας έζησε τη μεγάλη ευτυχία της μητρότητας, ούσα λεσβία, όταν πληροφορήθηκε ότι θα υιοθετήσει μαζί με τη σύντροφό της γιο.
- Combs, B. (2000). *1,2,3: A Family Counting Book*. Illustrated by Danamarie Hosier, Ridley Park, Two Lives Publishing. Βιβλίο για τους αριθμούς 1-20 με εικόνες από οικογένειες με ομόφυλους γονείς.
- Combs, B. (Text), & Keane, D., Pappa, B. (Illustrators) (2001). *ABC a Family Alphabet Book*, Ridley Park, Two Lives Publishing. Βιβλίο για τα γράμματα με εικόνες από οικογένειες με ομόφυλους γονείς.
- Considine, K. (2004). *Emma and Meesha my boy. A Two Moms Story*, Philadelphia, Xlibris. Μια ιστορία για ένα κορίτσι την Emma, μια γάτα το Meesha my boy και δύο μαμάδες.

- Crawford, G. (Text), & McCann, E. (Illustration) (no date). *The Tales of Zebedy-Do-Dah*, London, Onlywomen. Μια οικογένεια με δύο μαμάδες ζει μαζί με τα δίδυμα παιδιά της και πλήθος ζώων στην εξοχή.
- deHaan, L., & Nijland, S. (2000). *King & King*, Berkeley, Ten Speed Press. Ένα σχεδόν κλασικό παραμύθι που πρωτοκυκλοφόρησε στις Κάτω Χώρες με τη διαφορά ότι στο τέλος ο πρίγκιπας παντρεύεται τον πρίγκιπα.
- deHaan, L. & Nijland, S. (2004). *King & King and Family*, Berkeley, Ten Speed Press Το γνωστό παραμυθικό ζευγάρι των δύο βασιλιάδων κατά τη διάρκεια του γαμήλιου ταξιδιού τους στη ζούγκλα υιοθετεί μια μικρή και έτσι βλέπει την οικογένειά τους να μεγαλώνει.
- Edmonds, B. L., & Daniele, M. (1997). *When Grown-Ups Fall in Love*, Eugene, Hundredth Munchy Publications. Το βιβλίο είναι γραμμένο σε ποιητική μορφή και παρουσιάζει πολλές διαφορετικές οικογένειες. Ανάμεσα σε αυτές και οικογένειες με ομόφυλους γονείς. Μάλιστα παρέχεται χώρος και στα ίδια τα παιδιά-αναγνώστες να γράψουν για τη δική τους οικογένεια.
- Edmonds, B. L., & Daniele, M. (2000). *Mama Eat Ant, Yuck!*, Eugene, Hundredth Munchy Publications. Το βιβλίο απεικονίζει μια σκηνή από τη ζωή της μικρής Έμμας, όταν μία από τις δύο μαμάδες της, καθώς έτρωγε σταφίδες, βρίσκει ανάμεσά τους μυρμήγκια.
- Elwin, R. (Text), & Lee, D. (Illustrations) (1990). *Asha's Mums*, Toronto, Women's Press of Canada. Όταν το σχολείο άρχισε να συζητά για τις δύο μαμάδες της Asha, εκείνη τους εξηγεί ότι αυτό δεν τους εμποδίζει να είναι μια οικογένεια στην οποία όλοι αγαπιούνται μεταξύ τους.
- Ferro, U. (Text), & Adams, R. (Illustrations) (2008). *A Pet of my Own*, West Tisbury, Marti Books. Ο μικρός Gabe που μεγαλώνει με τους δύο μπαμπάδες του προσπαθεί να αποφασίσει ποιο ζωάκι θα αποκτήσει.
- Fox-Lee, K., & Fox-Lee, S. (Text), & Jennings, R. (Illustration) (2004). *What are Parents?*, Antelope, StoryTyme Publications. Ένα νεογέννητο κοριτσάκι αναρωτιέται πώς θα είναι οι γονείς που θα συναντήσει σε λίγο. Τελικά η οικογένειά της αποτελείται από δύο μαμάδες.
- Freeman, M. (2002). *Trouble With Babies*, New York, Holiday House. Ένα κορίτσι μετακομίζει σε μια καινούργια γειτονιά και βρίσκει καινούργιους φίλους. Ανάμεσά τους ένα αγόρι με δύο μπαμπάδες. Εδώ οι ομοφυλόφιλοι χαρακτήρες είναι εντελώς δευτερεύοντες.
- Garden, N. (2004). *Molly's Family*, New York, Farrar, Straus, & Giroux. Η μικρή στο νηπιαγωγείο ζωγραφίζει την οικογένειά της και αμέσως ακούει από τα άλλα παιδιά ότι είναι αδύνατον να έχει δύο μαμάδες. Αν και αρχικά αποφασίζει να 'εξαφανίσει' τη ζωγραφιά της, δεν το κάνει αφού η μαμά της της εξηγεί ότι υπάρχουν πολλές διαφορετικές οικογένειες.
- Gonzalez, R. (2005). *Antonio's Card/ La Tar Jeta de Antonio*, San Francisco, Children's Book Press. Το μικρό Antonio τον πηγαίνει κάθε πρωί στο σχολείο η μία μαμά του και τον γυρνά πίσω κάθε μεσημέρι η άλλη. Όλα πηγαίνουν καλά μέχρις ότου τα άλλα παιδιά αρχίζουν να σχολιάζουν το ντύσιμο και την 'αρρενωπή' εμφάνισή της. Ο Antonio προσωρινά επιθυμεί να αλλάξει την καθημερινότητά

- του, προκειμένου να γλιτώσει από τα πειράγματα των συμμαθητών του. Όμως στη γιορτή της μητέρας φτιάχνει μια κάρτα και για τις δύο μαμάδες του, αλλά πάλι διστάζει να την εκθέσει στην τάξη μήπως και προκαλέσει τα ειρωνικά σχόλια των συμμαθητών του.
- Gordon, S. (2000). *All Families are Different*, Amherst, Prometheus Books. Στο βιβλίο επαναλαμβάνεται η βασική θέση παρόμοιων κειμένων, όπου εκείνο που χαρακτηρίζει μια οικογένεια είναι η αγάπη μεταξύ των μελών της. Στην περιγραφή των διαφορετικών οικογενειών εμφανίζονται και ομόφυλοι γονείς.
- Greenberg, K. E. (Text), & Halebian, C. (1996). *Zack's Story: Growing-up with Same Sex Parents*, Minneapolis, Lerner Publications. Ένα εντεκάχρονο αγόρι περιγράφει τη ζωή του ως μέλους μιας οικογένειας που αποτελείται από τον ίδιο, τη μητέρα του και τη σύντροφό της.
- Gregg, J.C. (2005). *Flying Free*, North Charleston, Book Surge Publishing. Η μικρή Βιολέτα θέλει να χρησιμοποιήσει μια πυγολαμπίδα ως φωτάκι νύκτας στο δωμάτιό της. Ζει σε μια οικογένεια με δύο μαμάδες.
- Griffiths, J. (Text), & Pearce, T. (Illustration) (2007). *Picnic in the Park*, London, British Association for Adoption and Fostering (BAAF). Ανάμεσα στους καλεσμένους του Jason για τα γενέθλιά του είναι και η Amber με τις δύο της μαμάδες.
- Harding, B., & Harding, V. (2003). *Going to Fair Day*. Illustrated by Chris Bray-Cotton, Alexandria, NSW, Australia, Bulldog Books. Ένα κορίτσι με δύο μαμάδες πηγαίνει σε ένα πανηγύρι και γυρνά πίσω με ένα καινούργιο σκυλάκι.
- Harding, B., & Harding, V. (2005). *Koalas on Parade*. Illustrated by Chris Bray-Cotton. Alexandria, NSW, Australia, Bulldog Books. Οι δύο μαμάδες βοηθούν το κοριτσάκι να φτιάξει για έναν σχολικό διαγωνισμό ένα κουστόμι κοάλα, που του εξασφαλίζει το πρώτο βραβείο.
- Harding, B., Harding, V. (Text), & Bray-Cotton, C. (Illustrator) (2002). *My House*, Alexandria, NSW, Australia, Learn to Include. Το κορίτσι με τις δύο μαμάδες αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο τη δική του ευτυχισμένη καθημερινότητα. Γραμμένο, όπως και όλα τα υπόλοιπα της σειράς, από κόρη και μητέρα.
- Harding, B., Harding, V. (Text), & Bray-Cotton, C. (Illustrator) (2005). *The Rainbow Cubby House*, Alexandria, NSW, Australia, Learn to Include. Ένα αγόρι με δύο μπαμπάδες και το γνωστό κορίτσι με τις δύο μαμάδες φτιάχνουν ένα σπιτάκι στο πίσω μέρος της αυλής τους και το βάφουν με όλα τα χρώματα του ουράνιου τόξου.
- Hoffman, E. (Text), & Henriquez, C. (Illustration) (1999). *Best Best Colors: Los Mejoran Colores*, St. Paul, Redleaf Press. Με τη βοήθεια των δύο μαμάδων του ο μικρός μαθαίνει ότι μερικές φορές μπορείς να έχεις περισσότερα από ένα αγαπημένα χρώματα ή 'κολλητούς' φίλους.
- Jopling, H. (Text), & Demoe, A. (Illustration) (2006). *Monicka's Papa is Tall*, Cobourg, Nickname Press. Μια οικογένεια με δυο μπαμπάδες τόσο διαφορετικούς μεταξύ τους σε όλα. Εκτός από την αγάπη τους για το παιδί τους.

- Jopling, H. (Text), & Demoe, A. (Illustration) (2006). *Ryan's Mom is Tall*, Cobourg, Nickname Press. Μια οικογένεια με δύο μαμάδες τόσο διαφορετικές μεταξύ τους σε όλα. Εκτός από την αγάπη τους για το παιδί τους.
- Jopling, H. (Text), & Russell, L. P. (Illustration) (2006). *The Not-So-Only-Child*, Cobourg, Nickname Press. Η μικρή Larissa ηρωίδα της ιστορίας είναι μοναχοκόρη όμως καθόλου μόνη. Η ίδια παρουσιάζει όλους τους συγγενείς της και ανάμεσά τους ένα ζευγάρι γιαγιάδων λεσβιών, αλλά και δύο ετεροθαλή αδέρφια που μένουν με δύο ομοφυλόφιλα ζευγάρια, τα οποία βοήθησαν οι γονείς τους να τεκνοποιήσουν είτε με την ιδιότητα της παρένθετης μητέρα είτε του δωρητή σπέρματος.
- Kuklin, S. (2006). *Families*, New York, Hyperion Books. Στο βιβλίο δεκαπέντε παιδιά μιλούν για τις οικογένειές τους και συνθέτουν ένα καλειδοσκόπιο των εναλλακτικών μορφών της οικογένειας που συναντώνται σήμερα στις ΗΠΑ. Αναφέρονται πολυπολιτισμικές, εκτεταμένες, θρησκευόμενες, οικογένειες με υιοθετημένα παιδιά, με παιδιά με ειδικές ανάγκες, μονογονεϊκές ή άλλες με ομόφυλους γονείς. Το βιβλίο προβάλλει την αλήθεια της καταγραφής, γι' αυτό στο λεκτικό κείμενο παρατίθενται επακριβώς τα λόγια των εμπλεκόμενων, ενώ στο οπτικό η εικονογράφηση περιορίζεται αποκλειστικά σε φωτογραφίες.
- Lindsay, S. (Text), & Shepard, L. (Illustration) (2004). *Welcome to Our Family*, Ridley Park, Two Lives Publishing. Το βιβλίο αυτό έγινε σε συνεργασία με το Family Equality Council και παρουσιάζει σκηνές από οικογένειες με ομοφυλόφιλους (LGBT) γονείς. Απαντώντας μάλιστα σε ερωτήσεις ο γονιός μπορεί να κρατήσει αρχείο και για τις πρώτες εμπειρίες του δικού του παιδιού.
- Merchant, E. (Text), & Fuller, R. (Illustration) (2000). *Dad David, Baba Chris & Me*, London, British Association for Adoption and Fostering (BAAF). Ο Ben είναι υιοθετημένος από ένα ζευγάρι ανδρών. Τα προβλήματα ξεκινούν όταν αρχίζει το σχολείο και δέχεται τα πειράγματα των συνομηλίκων του που τον αποκαλούν 'γκέι', όπως τους μπαμπάδες του.
- Newman, L. (Text), & Crocker, P. (Illustration) (1993). *Gloria Goes to Gay Pride*, Boston, Alyson Books. Ανήμερα του Αγίου Βαλεντίνου η Γκλόρια πάει μαζί με τις δύο μαμάδες της στην Παρέλαση των Ομοφυλόφιλων (Gay Pride). Εκεί συναντά και την αντίδραση κάποιων κατοίκων που με πανό τούς αποκηρύσσουν (Go Away). Οι μητέρες της την διαβεβαιώνουν ότι κανένας δεν μπορεί να τη βλάψει.
- Newman, L. (Text), & Dutton, M. (Illustration) (2011). *Donovan's Big Day*, Berkley, Tricycle Press. Η μεγάλη μέρα έχει φτάσει για το αγόρι που έχει την πιο τιμητική θέση, κρατά τα δακτυλίδια, στο γάμο των δύο μαμάδων του.
- Newman, L. (Text), & Hegel, A. (Illustration) (1993). *Saturday is Pattyday*, Chicago, New Victoria Publishers. Ο Frankie ζούσε με τις δύο μαμάδες του, την Allie και την Patty. Και οι δύο εξακολουθούν να παραμένουν στη ζωή του, ακόμη και μετά το χωρισμό τους.
- Newman, L. (Text), & Romo, A. (Illustrator) (2002) *Felicia's Favorite Story*, Ridley Park, Two Lives Publishing. Πριν κοιμηθεί η μικρή Felicia, που στα ισπανικά σημαίνει ευτυχία, θέλει να ακούσει από τις δύο μαμάδες της την ιστορία της

υιοθεσίας της· πώς μπήκαν σε ένα μεγάλο ασημένιο αεροπλάνο, πώς την βρήκαν να τις περιμένει και πώς την αγάπησαν από την πρώτη στιγμή που την είδαν.

- Newman, L. (Text), & Souza, D. (Illustration) (2000). *Heather Has Two Mommies*, Los Angeles, Alyson Press. Αυτό αποτελεί το πρώτο βιβλίο που απεικονίζει οικογένεια με ομόφυλους γονείς και εκδόθηκε το 1989. Η Heather ζει με τις δύο μαμάδες της, τη βιολογική που την απέκτησε με τεχνητή σπερματέγχυση και τη σύντροφό της. Στο σχολείο ανακαλύπτουν ότι κάθε οικογένεια είναι διαφορετική, αλλά όλες αξίζουν το ίδιο, γιατί προσφέρουν απλόχερα την αγάπη.
- Newman, L. (Text), & Thompson, C. (Illustration) (2009). *Daddy, Papa and Me*, Berkley, Tricycle Press. Καθημερινές οικογενειακές σκηνές ανάμεσα σε έναν μικρούλη και τους δύο μπαμπάδες του.
- Newman, L. (Text), & Thompson, C. (Illustration) (2009). *Mommy, Mama, and Me*, Berkeley, Tricycle Press. Η χαρούμενη καθημερινότητα ενός παιδιού που συμβαίνει να έχει δύο μαμάδες.
- Newman, L. (Text), & Willhoite, M. (Illustration) (1991). *Belinda's Bouquet*. Boston: Alyson Wonderland. Η Belinda μαθαίνει να αποδέχεται το σώμα της με τη βοήθεια της καλύτερης της φίλης και των δύο μαμάδων της.
- Oelschlager, V. (Text), & Blackwood, K. (Illustration) (2010). *A Tale of Two Daddies*, Akron, VanitaBooks. Στο περιβάλλον του Νηπιαγωγείου ένα κοριτσάκι απαντά στις ερωτήσεις του συμμαθητή της που σχετίζονται με τις ιδιαιτερότητες μιας οικογένειας με δύο μπαμπάδες. Το συμπέρασμα είναι ότι στα σημαντικά θέματα της αγάπης και της φροντίδας των παιδιών δε διαφέρει από τις άλλες οικογένειες.
- Okimoto, J. D., Aoki, E. M. (Text), & So, M. (Illustration) (2002). *The White Swan Express: A Story about Adoption*, New York, Clarion. Τέσσερα κοριτσάκια στην Κίνα μέσα στις κούνιες τους σε κάποιο ορφανοτροφείο περιμένουν ισάριθμες οικογένειες από την Αμερική να τα υιοθετήσουν. Ανάμεσά τους ξεκινά και ένα ζευγάρι λεσβιών.
- Packard, R. A. (Text), & McElroy, L. A. (Illustration) (2009). *Two Daddies and Me*, Bloomington, Authorhouse. Το ιδιαίτερο με αυτό το βιβλίο είναι ότι η συγγραφέας του, μητέρα και η ίδια δύο παιδιών, απετέλεσε την παρένθετη μητέρα για ένα ζευγάρι ομοφυλόφιλων ανδρών. Το βιβλίο περιγράφει την καθημερινότητα ενός μικρού παιδιού με ομοφυλόφιλους μπαμπάδες.
- Parr, T. (2003). *The Family Book*, New York, Little Brown Books. Κάθε οικογένεια είναι διαφορετική από τις πολύ μεγάλες (μια οικογένεια λαγών) μέχρι τις πολύ μικρές (ένας μπαμπάς με ένα μωρό). Ανάμεσά τους και οικογένειες με δύο μαμάδες και δύο μπαμπάδες.
- Parr, T. (2007). *We Belong Together*, New York, Little Brown Books. Ένα βιβλίο για την υιοθεσία που τονίζει τους δεσμούς ανάμεσα σε γονείς και παιδιά. Παρουσιάζονται πολλές διαφορετικές οικογένειες και από άποψη φυλής, σύνθεσης, μεγέθους, κουλτούρας. Ανάμεσά τους και κάποια με δύο μπαμπάδες.
- Pittar, G. (Text), & Morrell, C. (Illustration) (2004). *Milly, Molly and Different Dads*, Gisborne, New Zealand, Milly Molly Books. Όταν στο σχολείο η κουβέντα

- επικεντρώνεται στους μπαμπάδες γίνεται φανερό ότι κάθε οικογένεια είναι διαφορετική και κανένας μπαμπάς δεν μοιάζει με τον άλλο. Ανάμεσα στις διαφορετικές οικογένειες και μία με δύο μπαμπάδες.
- Pittar, G. (Κείμενο), & Morrell, C. (Εικόνες) (2004). *Η Μίλι, η Μόλι και οι Μπαμπάδες τους* (μτφρ. Χρ. Ζούπας), Αθήνα, Σαββάλας.
- Polacco, P. (2009). *In Our Mothers' House*, New York, Philomel. Τα ευτυχισμένα παιδικά χρόνια, αλλά και οι χαρούμενες επανενώσεις της μητρικής οικογένειας τον καιρό της ενηλικίωσης, περιγράφονται αναφορικά με μια οικογένεια τριών παιδιών και δύο μαμάδων. Έτσι, παρά τα αιχμηρά σχόλια κάποιων που διαφωνούν με τις επιλογές τους, το σπίτι των δύο μαμάδων ήταν και είναι γεμάτο αγάπη.
- Richardson, J., Parnell, P. (Text), & Cole, H. (Illustration) (2005). *And Tango Makes Three*, New York, Simon & Schuster. Το βιβλίο διηγείται την αληθινή ιστορία δύο αρσενικών πιγκουίνων του ζωολογικού κήπου, που υιοθέτησαν μια στρογγυλή πέτρα και την κλώσησαν με αυταπάρνηση. Ο φύλακας συγκινήθηκε από την πράξη τους και την αντικατέστησε με ένα 'ορφανό' πραγματικό αυγό. Έτσι μετά από λίγο στον ζωολογικό κήπο γεννιέται το πρώτο πιγκουινάκι με δύο μπαμπάδες.
- Sears, J. M. (Text and Illustration) (2009). *Amazing Mommies*. Η Φλώρα ζει μια τέλεια ζωή με τις δύο μαμάδες της, οι φίλοι της όμως της ασκούν έντονη κριτική. Η Φλώρα αποφασίζει να επισκεφτεί τα σπίτια των φίλων της, για να συγκρίνει την οικογένειά της με τις δικές τους. Πρόκειται για ένα ηλεκτρονικό βιβλίο/εφαρμογή που κυκλοφορεί μόνο για συσκευές i-Phone και i-Pad.
- Settington, K. (Text), & Priestley, A. (Illustration) (2004). *Mom and Mum are Getting Married!*, Toronto, Second Story Press. Το βιβλίο διηγείται το γάμο των δύο μαμάδων. Αναφέρεται στην προετοιμασία της μεγάλης μέρας, το ρόλο που παίζει η μικρή Ρόζυ και ο αδελφός της σε αυτήν και το χαρμόσυνο γεγονός της τελετής και της δεξίωσης. Το βιβλίο έχει εκδοθεί στον Καναδά, όπου ο γάμος ανάμεσα σε ομόφυλους είναι νόμιμος.
- Simon, N. (Text), & Flavin, T. (Illustration) (2003). *All Families are Special*, Morton Growve, Albert Whitman & Company. Τα παιδιά μιλούν για τις οικογένειές τους. Αναφέρονται πολλές διαφορετικές μορφές οικογένειας, συμπεριλαμβανομένης και εκείνης με ομόφυλους γονιούς.
- Skutch, R. (Text), & Zerrinaal, L. N. (Illustration) (1995). *Who's in a Family*, Berkeley, Tricycle Press. Το βιβλίο επαναλαμβάνει το γνωστό μοτίβο όπου, παρά τις διαφορετικές μορφές που μπορεί να πάρει μια οικογένεια, ακόμη και με ομόφυλους γονείς, το κοινό στοιχείο όλων είναι η αγάπη.
- Valentine, J. (Text), & Lopez, A. (Illustration) (1993). *Two Moms, the Zark and Me*, Boston, Alyson Wonderland. Ένας μικρός χάνει στο πάρκο τις δύο μαμάδες του και ώσπου να τις ξαναβρεί, αναγκάζεται να ακούσει ένα ολόκληρο κήρυγμα από ένα ετερόφυλο ζευγάρι για το πόσο απαίσια και φρικτή είναι η οικογένειά του.
- Valentine, J. (Text), & Sarecky, M. (Illustration) (2004). *One Dad, Two Dads, Brown Dad, Blue Dads*, Los Angeles, Alyson Wonderland Publications. Γραμμένο σε στίχους με έντονη δόση σουρεαλιστικής πρωτοτυπίας το βιβλίο περιγράφει τη

διαφορετικότητα ενός παιδιού που ζει με δύο μπλε μπαμπάδες. Στις ερωτήσεις των φίλων της (π.χ. «Παίζουν μαζί σου;» «Μαγειρεύουν;», «Αν σε αγκαλιάσουν πολύ σφιχτά βγαίνει χρώμα;»), η Λου απαντά ότι η μόνη διαφορά είναι ότι αυτοί, επειδή είναι μπλε, δεν φαίνονται, αν σταθούν με φόντο τον γαλάζιο ουρανό. Κατά τα άλλα είναι μια συνηθισμένη οικογένεια, εφόσον κανένας δεν παύει να είναι μπαμπάς μόνο και μόνο επειδή είναι μπλε. Και όταν ένα κοριτσάκι παρατηρεί ότι ποτέ δεν έχει δει πράσινους μπαμπάδες, γνωρίζουν ένα άλλο παιδί με δύο πράσινους μπαμπάδες.

- Valentine, J. (Text), & Schmidt, L. (Illustration) (1992). *The Day They Put a Tax on Rainbows*, Boston, Alyson Wonderland. Παρατίθενται τρία έντεχνα παραμύθια στα οποία τα παραδοσιακά μοτίβα συνδυάζονται με χαρακτήρες από μη συμβατικές οικογένειες.
- Valentine, J. (Text), & Schmidt, L. (Illustration) (2004). *The Daddy Machine*, Los Angeles, Alyson Publications. Τα παιδιά μιας οικογένειας λεσβιών δημιουργούν μια μηχανή που φτιάχνει μπαμπάδες. Μόνο που τελικά παρήγαγαν πολύ περισσότερους από όσους ήλπιζαν.
- Walter-Goodspeed, D.D. (2006). *At My House What Makes a Family is Love*, Bloomington, AuthorHouse. Το βιβλίο γραμμένο στη γνωστή λογική των εναλλακτικών οικογενειών –μια μορφή τους και οι ομόφυλοι γονείς– που όλες υπακούουν στη παντοδύναμη σταθερά της αγάπης.
- Watson, K. (Text), & Carter, V. (Illustration) (2005). *Spacegirl Pukes*, London, Onlywomen. Οι δύο μαμάδες ενός κοριτσιού που αγαπά την περιπέτεια, το βοηθούν να ξεπεράσει τη ναυτία και να ταξιδέψει στο διάστημα.
- Wilhoite, M. (1990). *Daddy's Roommate*, Los Angeles, Alyson Publications. Μετά το χωρισμό των γονιών του, ο μπαμπάς επιλέγει μια ομοφυλόφιλη σχέση και συγκατοικεί με το σύντροφό του. Το βιβλίο εστιάζει στην καθημερινότητα του μικρού γιου όταν επισκέπτεται τον πατέρα του.
- Wilhoite, M. (2000). *Daddy's Wedding*, Los Angeles, Alyson Publications. Η συνέχεια του προηγούμενου βιβλίου όπου η σχέση ανάμεσα στο μπαμπά και το σύντροφό του επισημοποιείται σε μια χαρούμενη τελετή, όπου ο δεκάχρονος γιος του παίρνει το ρόλο του κουμπάρου.
- Wilson, A. (Text), & Carter, V. (Illustration) (2010). *Want Toast*, London, Onlywoman. Μια μικρή προσπαθεί με διάφορες σκανταλιές, και στο τέλος τα καταφέρνει, να αποσπάσει την προσοχή των δύο μαμάδων της.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Κανατσούλη, Μ. (2000). *Ιδεολογικές Διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα, Τυπωθήτω, Γ. Δαρδανός.
- Κωστόπουλος, Τρ., & Καρασαββίδου, Ε. (2011). 'Ομοφυλοφιλική ταυτότητα και εφηβική λογοτεχνία' στο Μ. Κανατσούλη & Δ. Πολίτης (επιμ.), *Σύγχρονη Εφηβική Λογοτεχνία: Από την Ποιητική της Εφηβείας στην Αναζήτηση της Ερμηνείας της*, Αθήνα, Πατάκης, σσ. 271-290.
- Abate, M. A., & Kidd, K. (2011). *Over the Rainbow: Queer Children's Literature*, Michigan, Michigan University Press.

- Albright, L. K., & Bedford, L. K. (2006). 'From resistance to acceptance: Introducing books with gay and lesbian characters', *Journal of Children's Literature*, 32 (1), pp. 9-15.
- Beal, C.R. (1994). *Boys and Girls*, New York, NY, McGraw-Hill.
- Boerner, H. (2008). 'Where are Heather's two mommies?', *The Advocate*, 1011, pp. 50-52.
- Chung, C., & Courville, M. (2008). *It's Elementary: Talking about Gay Issues in School*, San Francisco, Groundspark.
- Day, F. A. (2000). *Lesbian and Gay Voices: An Annotated Bibliography and Guide to Literature for Children and Young Adults*, Westport, Greenwood Press.
- Esposito, J. (2009). 'We're here, we're queer, but we're just like heterosexuals: A cultural studies analysis of lesbian themed children's books', *Educational Foundations*, 23 (3-4), pp.61-78.
- Frank, S. (2007). Battles rage over children's books with gay themes, <http://www.afterelton.com/Print/2007/6/childrensbooks?page=0%2C0>
- Garner, A. (1999). *Families Like Mine*. <http://familieslikemine.com>
- Garner, A. (2004). *Families Like Mine: Children of Gay Parents Tell it Like It Is*, New York, HarperCollins.
- Hunt, P. (1994). *An Introduction to Children's Literature*, New York, NY, Oxford University Press.
- Inness, S. A. (1997) *The Lesbian Menace. Ideology, Identity and Representation of Lesbian Life*, Massachusetts, University of Massachusetts Press.
- Jimenez, K. P. (2004). 'Review of Mom and Mum are getting married!', *Journal of the Canadian Association for Curriculum Studies*, 2 (2), pp. 95-98.
- Kidd, K. (1998). 'Introduction: Lesbian/ gay literature for children and young adults', *Children's Literature Association Quarterly*, 23 (3), pp. 114-119.
- Lee, D. (2010). 'Gay mothers and early childhood education: Standing tall', *Australasian Journal of Early Childhood*, 35 (1), pp. 16-23.
- Maher, F., & Tetreault, M. (1994). *The Feminist Classroom*, New York, HarperCollins.
- Maxwell, L. (2008). 'Building rainbow families', *Library Journal*, 133 (6), pp. 54-57.
- Schall, J., & Kauffmann, G. (2003). 'Exploring literature with gay and lesbian characters in the elementary school', *Journal of Children's Literature*, 29 (1), pp. 36-45.
- Swartz, P. C. (2003). 'Bridging multicultural education: Bringing sexual orientation into the children's and young adult literature classrooms', *Radical Teacher*, 66, pp. 11-16.
- Tamir, M., & Cahana-Amitay, D. (2009). "'The Hebrew language has not created a title for me': A legal and sociolinguistic analysis of new-type families", *Journal of Gender, Social Policy and the Law*, 17 (3), pp. 545-600.
- Wolf, V. L. (1989). 'The gay family in literature for young people', *Children's Literature in Education*, 20 (1), pp. 51-58.

